

(ситуативна), емпатії, стресу й агресивної поведінки. Отже, доведеною є дієвість та ефективність розробленої психокорекційної програми для зниження рівня алекситимії і можливість її широкого практичного застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алекситимия: концепция и измерение / Р. Апфель, П. Сифнеос, Х. Неміах. М.: Наука, 1979. № 1. С. 180–191.
2. Коростелева И., Ротенберг В. Проблема алекситимии в контексте поведенческих концепций психосоматических расстройств. Телесность человека: междисциплинарные исследования. М.: МГУ, 1993. С. 136–143.

3. Арина Г. Психосоматический симптом как феномен культуры. СПб.: Питер, 1991. С. 89–91.
4. Николаева В. Влияние хронической болезни на психику: психологическое исследование. М.: МГУ, 1987. С. 100–107.
5. Кристал Г. Интеграция и самоисцеление. Аффект, травма и алекситимия. М.: Институт общегуманитарных исследований, 2006. С. 101–102.
6. Белашина Т. К вопросу об алекситимии и алекситимически подобных проявлениях личности. Социокультурные проблемы современной молодежи: материалы Международной научно-практической конференции (Новосибирск 2006 г.). Новосибирск: НГПУ, 2006. Ч. I. С. 36–38.
7. Головин С. Словарь практического психолога. Минск: Харвест, 1998. С. 10.

УДК 159.9.015

АНАЛІЗ ФІЛОСОФСЬКИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ДУХОВНОСТІ У КЛАСИЧНИЙ ТА ПОСТКЛАСИЧНИЙ ПЕРІОДИ РОЗВИТКУ НАУКИ

Бугерко Я.М., к. психол. н.,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Тернопільський національний економічний університет

У статті проаналізовано особливості розвитку знань феномену духовності у класичний, некласичний та посткласичний періоди розвитку науки. Розкрито витоки, закономірності формування, розуміння і трактування сутнісного змісту духовності у виділених підходах.

Ключові слова: *духовність, духовне самопізнання, несвідома духовність, практично-духовне освоєння світу.*

Бугерко Я.М. АНАЛИЗ ФИЛОСОФСКИХ ПОДХОДОВ К ИЗУЧЕНИЮ ДУХОВНОСТИ В КЛАСИЧЕСКИЙ И ПОСТКЛАСИЧЕСКИЙ ПЕРИОДЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ

В статье проанализированы особенности развития знаний о духовности в классический, неклассический и постклассический периоды развития науки. Раскрыты истоки и закономерности формирования, понимания и трактовки сущностного содержания духовности в указанных подходах.

Ключевые слова: *духовность, духовное самопознание, бессознательная духовность, практико-духовное освоение мира.*

Buherko Ya.M. ANALYSIS OF THE PHILOSOPHICAL APPROACHES TO STUDDING THE SPIRITUALITY IN CLASSICAL AND POSTCLASSICAL SCIENCE DEVELOPMENT PERIODS

In the article the features are analyzed of the development of knowledge about the spirituality in classical, nonclassical and postclassical science development periods. In accented approaches author discover the sources, regularities of formulation, understanding and treatment of the spirituality substantive content.

Key words: *spirituality, spiritual self knowledge, unconscious spirituality, practical spiritual mastering the world.*

Постановка проблеми. Нинішня ситуація духовної кризи тісно перегукується із подіями кінця XIX – початку XX століття, які С.Л. Франк охарактеризував як стан «надлишку зла і сліпоти», розхитаності звичних норм і життєвих засад, що пред'являє до людської душі непомірно важкі вимоги, з якими та часто не може впоратися. Поглиблення кризи, викликане деформацією основних параметрів соціально-економічного, політичного та морального людського

буття, зачіпає не окремі сторони діяльності людини, а сам спосіб її буття і ставить перед людством принципові питання вибору перспектив свого існування, перехід від цінностей техногенної цивілізації до цінностей духовних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем духу, духовності займає центральне місце у філософсько-психологічному дискурсі. Сучасне його вивчення пов'язане з питаннями онтології

духовності (М.С. Каган, С.Б. Кримський, О.Ф. Лосєв, М.К. Мамардашвілі, О.Я. Канапацький), сутнісним змістом духовної реальності (Г.П. Меньчиков, В.Н. Михайлова, В.О. Лекторський, С.Л. Рубінштейн, В.П. Зеліченко, В.І. Слободчиков); взаємозв'язку духовності та психології, духовності та релігії, духовності і культури. Водночас, дослідження внутрішнього духовного світу людини здійснюється з різних концептуальних позицій, більшість дослідників дотримуються методологічної установки на ґрунтовне дослідження окремих аспектів і компонентів духовності. Цілісність осмислення духовності ніби вислизає, а саме явище з дивовижною наполегливістю демонструє особливу «норовливість», щоразу виходячи у своїх проявах за межі пропонуванних «остаточних» і «вірних» визначень.

Постановка завдання. Логіко-методологічна рефлексія наукового знання сутнісного змісту духовності потребує історико-феноменологічного осмислення даної проблеми. Мета статті – здійснити ретроспективний аналіз розвитку знань про духовність у класичний і посткласичний періоди розвитку науки, розкрити витоки, закономірності формування і особливості трактування зазначеного явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Генеза наукового знання духовної сфери людини пов'язана із загальною тенденцією розвитку науки [10] і зміною методологічних підходів до пізнання психодуховної реальності людини. Кожен новий етап розвитку наукових знань характеризується виникненням певних концептуальних моделей розуміння духовних особливостей, досвіду і самовдосконалення людини [3]. Так, на зміну натуралістичній традиції трактування духовності у XVII ст. приходять її **метафізичне розуміння**. Задаючи гранично загальне, абстрактне визначення духовних феноменів як супраженості індивідуального і надіндивідуального (загального) духу, метафізика виходить з антропного принципу у його есенціальному трактуванні. У працях І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля духовність трактується як особливе сутнісне визначення людини, її іманентний атрибут, діалектичне протиріччя буття та існування, належного і суцього, повинності і діяльності, конкретної реальності і абстрактного ідеалу [2, с. 45]. Власне, вона стає представленою як самостійний змістовний процес, асоційований з удосконаленням людини, усвідомленням фундаментальних цінностей людського життя та сенсу буття.

Розуміння людської духовності у Канта тісно пов'язується із внутрішньою свободою людини, яка ґрунтується на її само-

повазі і гідності, визначається культурою і високими моральними принципами, котрі людина зобов'язана добровільно виконувати як свідомо-моральна істота. Аналіз робіт ученого приводить до розуміння духовності не просто як почуття, задоволення від усвідомлення досконалості Я чи симпатії. Духовність – це принцип благоволення, котрий має своїм наслідком благодіяння. Фундаментальною характеристикою цього людського феномена стає активне самоконструювання: «душевні здібності виховуються краще завжди тоді, коли людина сама робить все те, що хоче робити» [5, с. 481]. Духовність у Канта не мислиться поза співвідношення душі (мислячої і почуттєвої субстанції) і об'єктивного Духа, представленого ноуменальним світом абсолютних цінностей, у залученості до якого проявляється внутрішня свобода людини. Їх взаємодія визначає ступінь духовності людини, її можливості виходити у своїх вчинках з категоричного імперативу до «вищої» духовності та моральної поведінки.

Раціональні аспекти сутності феномену людської духовності досліджував Г. Гегель. «Дух є те, що він знає про самого себе» [4, с. 263] – підкреслював філософ, розкриваючи раціональний компонент феномену особистісної духовності. Сильною стороною метафізики Гегеля є те, що він не мислить духовності поза співвідношенням душі людини і об'єктивного Духу, справедливо вважаючи, що лише їх взаємодія у кожному конкретному випадку визначає зміст індивідуальної духовності.

Питання про те, що ж «олюднює» людину, задає її життєву перспективу, вирішується у Гегеля однозначно і категорично на користь розуму і його функцій – пізнання і самопізнання: «Пізнання свого поняття належить самій природі духу <...> Спонукаючий до самопізнання бог є не що інше, як власний абсолютний закон духа» [4, с. 67]. Однак самопізнання розуміється не у звичайному, тривіальному смислі як дослідження недоліків і слабкостей індивіда, а як пізнання всезагальної інтелектуальної і моральної природи людини, поза якою немає і не може бути духовності і яка, власне, і є вищим проявом духовності. А тому феномен людської духовності Гегелем інтерпретується як осягнення у творчому акті самопізнання і пізнання духу людини. Духовне «сприймає себе як розум, який прокинувся, знає себе і звільняє себе засобом своєї діяльності до ступеня об'єктивності, до усвідомлення свого поняття» [4, с. 41].

Метафізика традиційно орієнтувала людину на універсальний сенс буття; відповідно, духовний пошук і рух до духовної

досконалість пов'язувались зі спрямованістю до абсолютних, трансцендентних цінностей, не пов'язаних безпосередньо з предметно-перетворювальною активністю людини, а належних до сфери абсолютно-го духу. У цій ситуації не було необхідності в якомусь особливому визначенні духовності людини: її зміст впливав із ситуації розрізнення об'єктивного і суб'єктивного духу і їх взаємодії. Таким чином, в основі метафізичного трактування духовності лежить ідея, згідно з якою людське буття у силу своєї недосконалості та обмеженості не може бути джерелом духовності. А тому людина, не маючи повноти у самій собі, потребує ціннісної вертикалі, у співвіднесеності з абсолютними цінностями і смислами [8, с. 200].

Метафізичне розуміння Духу і духовності втрачає свій авторитет у зв'язку з тим, що з кінця XVIII століття метафізика піддається не просто критиці, але радикальному викорінюванню. Із критики метафізики виріс новий напрям – **соціально-філософський**. Головні його звинувачення філософській метафізиці полягали у тому, що: по-перше, остання оперує абстрактними категоріями і законами, а тому емпіричні явища виявляються відособленими, розташованими на іншому полюсі реальності; по-друге, метафізика маніпулює і навіть чинить насильство над людиною, оскільки нав'язує їй сенс буття, систему цінностей і образ самої себе. Соціально-філософське трактування духовності відмовляється від метафізичного способу мислення і розглядає людину не в єдності зі світом природи чи Духом, котрі взагалі виносяться за межі розгляду, а в єдності з культурно-історичним простором. Саме процедура редукування абсолютних сутностей – природи і Духа – до соціокультурних реалій і є сутністю даного підходу.

Соціальна філософія є антиподом метафізики. Якщо метафізика орієнтувала людину на деякий універсальний сенс буття, а тому духовний пошук і прагнення до досконалості були орієнтовані на абсолютні, трансцендентні цінності, не пов'язані безпосередньо з предметно-перетворювальною активністю людини, то даний напрям, визначаючи людину лише у контексті життєвого світу, відкидає абсолютні цінності. Духовність вже не визначається як зв'язок індивідуального духу з абсолютним Духом (адже «Бог помер!»), відбувається її «заземлення»: духовний пошук і самовдосконалення людини співвідносяться виключно з конкретними культурно-історичними обставинами життя [8, с. 217].

Попри це, наявна одна важлива схожість обох напрямів: при вирішенні проблеми ду-

ховності вони виходять з антропологічного принципу. Однак особливістю антропологічного принципу у соціальній філософії є зведення сутності людини не до її видових характеристик, а розуміння її як істоти незавершеної, унікальної, саморозвивальної. Цим обумовлене неприйняття і тотальне заперечення всього об'єктивно-загального, у тому числі і вищих етичних цінностей. У результаті, суб'єкт, позбавлений зовнішніх обмежень у вигляді системи універсальних трансцендентних цінностей, сам собі задає і форму, і норму, сам конститує стійкі моральні структури, без яких неможливе його буття у світі. При такому «заземленні» духовності, її прив'язаності до людського буття, вона неминуче суб'єктивується.

Ця методологічна помилка, пов'язана з ігноруванням при розгляді духовності абсолютних ціннісних орієнтирів, приводить надалі до ситуації, коли за формальними параметрами духовне не відрізняється від його антипода – бездуховності, коли стає можливим поділ духовності на «позитивну» і «негативну» у залежності від суспільно-історичних уявлень про добро і зло.

Соціальна філософія пов'язує духовність виключно зі сферою людського буття і отожднює духовний досвід з досвідом свідомості і пізнання, які складаються у певному культурному контексті. Суб'єктом духовної діяльності визнається свідомо активна людина, яка зусиллям волі вибудовує і змінює свої духовні звички. Однак соціально-філософська методологія аналізу духовності є, на думку, В.С. Токаревої, обмеженою: фрагментаризація духовності не дозволяє скласти повну картину пізнання її сутності, оскільки дослідник має справу лише з епіфеноменами духовності.

Подальші дослідження показали, що розвиток духовного виробництва, активне створення індивідуальними і колективними суб'єктами ідеальних продуктів: ідей, понять, теорій, традицій, цінностей і т. п. не призводить до автоматичного зростання духовності. Мислєдіяльність людини, здатність до виробництва духовних цінностей становлять лише ґрунт для духовності, але самі по собі не є духовністю. Більше того, виявилось, що з розвитком духовного виробництва у культурі множаться інституалізовані духовні сфери (політика, право, наука і т. п.), які вкрай погано суміщені з живим Духом, з живою Істиною. У той же час відбувається руйнування традиційних цінностей і втрата сучасною людиною духовних орієнтирів, що веде до кризи духовності та поширенню псевдодуховності.

Особливо гостро це відчуття дефіциту духовності, яке перейшло в усвідомлення

необхідності духовного вдосконалення особистості, проявилось у кінці XIX – на початку XX століття і спричинило наступний – **духовно-антропологічний підхід** до вивчення духовної проблематики. Передумови його були підготовлені творчістю С. К'єркегора, котрий виступив проти зведення духовного життя до самосвідомості абсолютної ідеї чи інших абстракцій, які ігнорують духовний досвід і внутрішній світ конкретної людини та переніс акцент на аналіз її внутрішнього суб'єктивного досвіду. Саме тут, на його думку, сфера свободи волі і вибору, а тому тут відбувається народження людини як особистості і розгортання її індивідуальної долі. К'єркегор формулює новий принцип вивчення духовності: він розглядає дану проблему у контексті фундаментального вибору людиною шляху свого особистісного розвитку та морального самовдосконалення. Душевне життя людини стає центром світобудови і ареною людських діянь і саме інтенсивна душевна робота, а не зовнішня дійсність визначає людське життя. Людина, яка у процесі свого духовного становлення вступила у безпосередні особисті стосунки з Богом, переходить на вищий щабель індивідуальної свідомості та самосвідомості, у «теологічне Я», мірою істинності якого є вже не людина, а Бог.

Прогрес науки у XX столітті показав, що світ не є суто раціоналістичною системою. Наука зробила людину, з одного боку, мугутною, але з іншого боку, нівелювала її, усереднила, зробила самотньою, зневіреною, безпорадною і бунтівною. Це призвело до нових пошуків основ буття людини і досягнення феномена людської духовності. Новий підхід у дослідженнях відбувся завдяки працям А. Бергсона, К. Юнга, К. Леві-Строса, В. Франкла, які вказали на необхідність вивчення **несвідомих пластів духовності**.

Так, А. Бергсон вважає, що духовне існує не лише на рівні свідомості (рефлексії), але і несвідомого («дух без пам'яті»), яке матеріалізується в актуальному сприйнятті, накопичуючи і організовуючи тотальність досвіду, і таким чином стає справжнім і діючим. Феномен людської духовності – постійна напруга духовної діяльності особистості, що забезпечує рівновагу між «внутрішнім життям» духу і обов'язковим станом його реалізації. Інтенсивне життя духу створює високий ступінь розвитку духовних потенцій індивіда «Бергсонівський» тип духовності виявляє готовність до особистісної самореалізації у будь-яких соціальних обставинах, характерна його особливість – неослабна «увага до життя» [1, с. 269].

Проблема несвідомого і його впливу на духовність людини отримує подальший

розвиток у працях К. Леві-Строса. Його концепція сформувалася під впливом семіотики, лінгвістики, математики і кібернетики. Основу духовності, на думку вченого, складає несвідоме, яке є прихованим механізмом свідомої діяльності. На відміну від К. Юнга, Леві-Строс аналізує структурні елементи духовної культури по аналогії зі структурними особливостями мови. У своїй мовній практиці людина свідомо маніпулює знаками, будує з них фрази, тексти, підкоряючись певним правилам (виробленим колективно і стихійно), про які вона, найчастіше, навіть не здогадується, але які, власне, є елементами структури мови. Такі ж структурні елементи існують і проявляються у всіх сферах духовної культури людства (мистецтві, праві, релігії і т.п.) та в індивідуальному житті людини. Саме у цьому, на думку Леві-Строса, полягає несвідома діяльність людського духу [6, с. 65]. Важливими є погляди Леві-Строса про взаємозв'язок і єдність змінного зовнішнього (символи, якими людина оперує) і незмінного внутрішнього (несвідома структура розуму і духовного світу людини). Коли у результаті змін, що відбуваються в емпіричній реальності, порушується цей зв'язок, внутрішнє у людині деформується. А тому драма людини – це всі драми культури. Сучасна людина потребує відновленні своєї єдності і цілісності, – вважає Леві-Строс. Для цього необхідно повернутися до найпершого досвіду, адже несвідоме людського духу є інтенційною даністю людини.

На несвідоме, як один з компонентів і конститууючу особливість феномену духовності, вказує В. Франкл. Учений розглядає людину як духовну істоту і зазначає, що «пласт несвідомої духовності містить джерела і корені всього усвідомлюваного» [9, с. 248]. На думку вченого, духовно-моральне видобувається з несвідомого інтуїцією, воно не підлягає раціональному пізнанню, тому що сутнісно ірраціональне та алогічне. Дійсно, важко знайти логічні аргументи поясненню альтруїстичній самопожертві чи діяльному самозреченню суб'єкта на користь інших, до яких спонукає його совість, і які не приносять жодного зиску, прибутку чи утилітарної користі йому самому. Ірраціональність духовності, моральності особистості є, за В. Франклом, найпереконливішим свідченням їх надприродного, божественного походження [9, с. 97]. Зазначені дослідження стали науковим підґрунтям для розуміння духовно-іманентної нескінченності людського буття, і послужили поштовхом розгортання ключових положень духовної антропології, зокрема ідеї доповнювальності людини і Абсолюта, їх взаємного прагнення і органічного поєднання.

Подальший розвиток дана ідея одержала у **постнекласичній науці останньої третини ХХ ст.** (період четвертої наукової революції), оформившись у **ноологічному підході**. Людина розглядається в її творчо-вольовій і духовно-пізнавальній активності. Як носій духа, вона перетворює себе і світ та має здатність трансцендентування. Духовне в особистості є водночас іманентним її природі і трансцендентним за походженням. Концепція християнської ноології за своєю філософською сутністю є персоналістичним ученням про духовну творчу особистість, яка народжується з висоти, за Божою допомогою, діянням Духа Святого, у боголюдському творчому процесі. Залученість до Божественного Духа робить людей істинно духовними.

Сучасні антропологи зазначають, що людський дух «апріорно завжди відкритий до сприйняття, пізнання, пізнавального виходу в Абсолютну Реальність. Вражає, що ця трансцендентна спрямованість до Абсолюту має місце завжди і реалізується з необхідністю у кожному духовному акті пізнання, хоче цього індивід чи ні, усвідомлює це він, чи ні» [7, с. 53]. Людина у сутності своїй постійно спрямована за межі видимої і об'єктивної реальності. У цій трансценденції реалізується людська свобода пізнання, свобода волі і дії, тобто глибинна ноологічна сутність людини.

У той же час християнсько-філософська ноологія не задовольняється лише простою констатацією факту наявності трьохскладової сутності людини – духа, душі і тіла, а разом із філософською феноменологією, антропологією та низкою інших концепцій намагається з'ясувати взаємозв'язок і особливості функціонування людської свідомості і духа у процесі практично-духовного освоєння світу. На відміну від класичної (декартівської, гегелівської) раціональності, яка передбачала цілковиту прозорість свідомості для самої себе, відсутність сингулярності і тривимірний простір уяви-інтуїції-розуму, ноологічна свідомість передбачає трансценденцію в іншу реальність, наявність такої рефлексії, яка поєднуючись із трансценденцією веде до надприродного, містичного пізнання. Так з'являється герменевтична діалектика нелінійної динаміки ноосфери людини, яка передбачає можливість змінених станів свідомості, відчуття межі з іншою (трансцендентною) реальністю, квантоване ноосферне поле свідомості і мислення людини.

Важливого значення у ноології набула проблема гармонійного поєднання структурності (структури) і мірності (міри) духовно-душевно-тілесної конституції людини,

вищим вираженням якого є боголюдський синергетизм. Гармонійність або дисгармонія постійно модулюють процеси життя і пізнання людини. Порушення гармонії між раціональністю, етичністю та естетичністю у житті і пізнанні людини обумовлюється порушенням гармонії духа, душі і тіла, дисгармонією реального та ідеального, святого і грішного тощо. Повернення людини до самої себе, справжнє самопізнання, самосвідомість і саморозуміння передбачає усвідомлення людиною гармонійності своєї ноосфери, розвиток критичного, аналітичного і синтетичного мислення, вироблення власних смислів і цінностей через спрямованість до пізнання і розуміння Істини-Блага-Краси.

В.Д. Онищенко вказує: «всяке свідомісно-мисленне може змінюватися, але суб'єктивно-духовне «Я» є принципово необхідним за всякої дійсної і можливої зміни станів свідомості, зміни переживань і ні в якому смислі не може виступати як частина або всього лише момент переживань. Суб'єктивний дух людини, її божественне начало є індивідуальним, конкретним, особистісним, наділеним своїм Творцем нескінченною повнотою змісту, невичерпного у своїм багатстві як духовна реальність в її неосяжності і вічній незбагненності» [7, с. 306]. Розглядувана ним концепція ноології об'єднує засади раціональності, етичності та естетичності людського духа, людського життя-пізнання в їх органічному і надприродному (боголюдському) виявленні. При цьому підкреслюється, що духовна обмеженість сучасної людини у значній мірі визначається втратою нею релігійного почуття на фоні зростання суевірності, розумово-прагматичної діяльності та інтелектуалізму. А тому антропологічна криза сучасності стала детермінуючим фактором переосмислення екзистенції людини, сутності її життя, пошуку онтологічних засад духовності, в основі яких – зростаюча потреба у пристрасті та глибині власного життя.

Висновки. Філософія і соціально-гуманітарні науки володіють достатньо потужною інтелектуальною традицією і ґрунтовним матеріалом дослідження духовної проблематики. Класичний період розвитку науки характеризується метафізичним та соціально-філософським підходами пояснення духовної реальності. Некласичному періоду розвитку науки властивий духовно-антропологічний підхід до вивчення духовної проблематики. Постнекласичний період розвитку науки характеризується ноологічним підходом, за якого людина розглядається в її творчо-вольовій і духовно-пізнавальній активності.

Сучасний етап дослідження феномена духовності потребує єдиної цілісної концепції духовності, пошуку смислових і теоретичних конструкцій, які дозволяють аналізувати феномен духовності цілісно, а не лише у контексті абстрактно виділених сторін чи сфер духовного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бергсон А. Собрание соч.: в 4 т. М.: Московский клуб, 1992. Т. 1. 336 с.
2. Бугерко Я. Психологічний аналіз моральних аспектів духовності у вченні Канта. Zbiog raportow naukowych. Nauka wczoraj, dziś, jutro. – Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2015. S. 45–46.
3. Бугерко Я. Рефлексивний аналіз натуралістичних уявлень духовності. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. Випуск 6, том 1. С. 24–28.
4. Гегель Г.В.Ф. Система наук. Часть 1. Феноменология духа / перевод Г. Шпета. СПб: Наука, 1999. 444 с. Репринт 4 тома 1959 г. С. 41–444.
5. Кант И. Трактаты и письма. М.: Наука, 1980. 709 с.
6. Леви-Строс К. Структурная антропология. М.: Наука, 1985. 535 с.
7. Онищенко В. Д. Філософія духа і духовного пізнання: Християнсько-філософська ноологія. Львів: Логос, 1998. 338 с.
8. Токарева С. Б. Проблема духовного опыта и методологические основания анализа духовности. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2003. 256 с.
9. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
10. Фурман А. В. Генеза науки як глобальна дослідницька програма: циклічно-вчинкова перспектива. Психологія і суспільство. 2013. № 4. С. 18–36.

УДК 159.922:356.13

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Волинець Н.В., к. психол. н., доцент,
старший науковий співробітник відділення організації наукових досліджень
науково-дослідного відділу
*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

У статті представлено результати емпіричного дослідження вікових особливостей особистісного психологічного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України. Описано вікові особливості особистісного психологічного благополуччя в контексті особистісного, професійного й організаційного фокусів.

Ключові слова: особистісне психологічне благополуччя, суб'єктивне благополуччя, професійне благополуччя, задоволеність життям, професійною діяльністю та працею.

ВОЛЫНЕЦ Н.В. ВОЗРАСТНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЛИЧНОСТНОГО ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО БЛАГОПОЛУЧИЯ ПЕРСОНАЛА ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ

В статье представлены результаты эмпирического исследования возрастных особенностей личностного психологического благополучия персонала Государственной пограничной службы Украины. Описаны возрастные особенности личностного психологического благополучия в контексте личностного, профессионального и организационного фокусов.

Ключевые слова: личностное психологическое благополучие, субъективное благополучие, профессиональное благополучие, удовлетворенность жизнью, профессиональной деятельностью и трудом.

Volynets N.V. AGE PECULIARITIES OF PERSONAL PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF THE STAFF OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

In the article are represented the results of the empirical study of age peculiarities of personal psychological well-being of the staff of the State Border Guard Service of Ukraine. The age peculiarities of personal psychological well-being to the context of personal, professional and organizational focuses are described.

Key words: personal psychological well-being, subjective well-being, professional well-being, satisfaction with life, professional activity and work.

Постановка проблеми. Професійна діяльність, професійні взаємодії, взаємовідносини та стосунки персоналу Державної прикордонної служби (далі – ДПС) України – центральний елемент щоденного життя співробітників, що потужно впливає